

Ana dili gününə...

Avqustun 1-i Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günüdür. Hər ilin bu günü həm də ölməz Cəlil

Məmmədquluzadəni xatırladır. Ədibin felyetonlarının bir qisminə öz ana dilində danışmağı ar bilən ziyalılar tənqid olunurdu. Təsadüfi deyil ki, Mirzə Cəlil "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk nömrəsində (Tiflis, 1906, 7 aprel) "Sizi deyib gəlmişəm" adlı felyetonunda ana dili məsələsinə toxunmuşdu: Məni gərək bağışlayasınız, ey mənim türk qardaşlarım ki, mən sizlə türkün açıq ana dili ilə danışiram. Mən onu bilirəm ki, türk dilində danışmaq eyibdir və şəxsin elminin azlığına dəlalət edir. Amma hərdənbir keçmiş günləri yad etmək lazımdır...

Cəlil Məmməduluzadənin əziz xatirəsini bu gün də minnətdarlıqla yad edir və onun ana dilimizlə bağlı bir neçə felyetonunu təqdim etməklə, müasir dövrümüzdə dilə xələl gətirənlərə onlardan heç bir fərqləri olmadığını çatdırmaq istəyirik.

***

Ana dili

Tatarlar ana dilində yazdığı qəzetləri oxuyanda Qafqaz cavanlarının ana dili danışmaqları yada düşür.

Tatar qəzetlərinin biri İran barəsində söhbət açıb bir yerdə belə yazır: "Persiyada camaat şaxdan nədavolnudur", yəni istəyir desin ki, "İranda camaat şahdan narazıdır".

Yazıq bizim dilimiz: Qafqaz ədiblərimiz "ana" əvəzinə "madər" yazırlar. Tatar qəzetçilərimiz də "İranı" "Persiya" yazırlar.

Və bunların adını da qoyurlar "ana dili". Yazıq analarımız nə "madər" eşidiblər, nə də "Persiya". Bəli....

Cırcırma

**"Molla Nəsrəddin",
16 mart, 1908, №11**

***

Ana dili

Hərdən mənim xəyalıma bir belə şey gəlir: Mən universitet, yəni darülfünundan təzə qurtarıb vətənimizə gələn günü şəhərimizin qazisi Axund Molla Səbzəli gəldi bizim evə mənim görüşümə. Evimizdə heç kəs yox idi, anamdan savayı. Bu övrət də çıxdı o biri otağa və qazi ilə biz başladıq söhbəti. Deməyinen yazıq anam da qapının dalında durub qulaq asırdı.

Qazi içəri girən kimi mən qabağa yeridim və dedim: salam məleyk. Cənab qazi mənə cavab verdi ay əssalamü əleyküm, ay xudahafiz, əhvali-şərif, ənasiri-lətif, maşaallah, maşaallah, Əxəvizadə, neçə müddətdi muntəziri-vucudi-zicudunuz və müştəqi-didarınız idim, inşaallah zati-alinizin məzaci-mübarəkləri salimdir.

Mən bir şey başa düşməyib dedim: da.

Cənab qazi bir qədər baxdı mənim üzümə və genə başladı: Əxəvizadə, təhsili-fünunuzu əncama yetiribsiniz, ya dübarə təkmili-nöqsan üçün darülemə əvdət etməlisiniz?

Mən genə bir şey başa düşməyib dedim ki, cənab axund, yaxşı panimat eləmirəm ki, nə ərz edirsiniz.

Axund soruşdu: necə?

Mən dedim: çto?

Söhbətimiz elə bu cür qurtardı və axund başmaqlarını geyib çıxdı getdi. Anam girdi içəri və mənə dedi: balam molla-yan nə dil danışdırdınız ki, mən heç başa düşmədim.

Dedim: ana, molla-yan biz ana dili danışırıdık.

Anam başını saldı aşağı və bir qədər fikrə gedib dedi: Yazıq ana dili!

Hərdəmxəyal

"Molla Nəsrəddin", 27 yanvar, 1907, № 4

***

Abirin və kilab

Bir neçə gün bundan əvvəl türk qəzetlərinin birində oxudum ki, rus ədibi məşhur Krılov "Abirin və kilab" adında bir təmsil yazıb. Çünki mən rusca az-çox oxumuşam və məlumdur ki,

Krılovun təmsillərini mübtədi məktəblərdə oxudurlar, çox təəccüb elədim ki, bu təmsildən mənim xəbərim yoxdur. Açıdım Krılovun məcmuəsini və vərəqləyib, "Abirin və kilab" adında bir təmsil tapa bilmədim. Sonra öz-özümə ha fikir-ləşdim ki, görəsən, "Abirin və kilab" nə deməkdir?

Axırı ərəbi bilənlərin birisi məni başa saldı ki, "abirin"-yəni ərəbcə keçəndər, yolçular;

"kilab"-yəni itlər.

Burada mən barmağımı dişlədim: "a kişi, bu təmsili biz rus dərsi oxuyan vaxt əvvəlinci il oxuyub əzbərləmişik".

İndi mən çox heyfslənirəm ki, ərəbcə savadım yoxdur; əgər olsaydı, ömrümdə bircə kəlmə türkçə nə oxuyardım, nə yazardım, nə tərcümə edərdim.

Mənim xəyalıma bir şey də gəlir: rusca oxuyanlara məlumdur ki, Krılov təmsillərini sadə rus dilində yazıb ki, rus milləti yaxşı başa düşsün. Əgər Krılov bilsəydi ki, türklər onun təmsillərini türk dilinə tərcümə edəndə yolçulara "abirin" və itlərə "kilab"

adı qoyacaqlar, yaqin ki, Krılov da təmsillərini firəng, ya nemsə dilində yazardı. Heyf ki, mən də özgələr kimi ərəb dilini dərin oxumamışam.

Hop-hop.

"Molla Nəsrəddin", 25 avqust, 1906, № 21

***

Bizim "obrazovannılar"

Mənim bir rəfiqim var, özü də müsəlmandır, amma məni görəndə rus dilindən savayı özgə dildə danışmaz. Məsələn, söhbətimiz bu cür olur: mən onu görəndə deyirəm:

- Haradan gəlirsən?

O mənə belə cavab verir:

- Ya xodilna poçtu. (Mən poçta getmişdim.red)

Deyirəm:

- Dünən niyə bizə gəlmədin?

Cavab verir:

- K nam prişli qosti.(Bizə qonaq gəlmişdi. red)

Deyirəm:

- Yaxşı, qonaqlar gedəndən sonra gələydin!

Cavab verir:

- Net, uje bılo pozdno. (Yox, çox gec idi. red)

Deyirəm:

- Söz verirsən ki, sabah gələsən, bir az söhbət edək?

Cavab verir:

- Postarayus, no slovo ne dayu. (Çalışaram. Amma söz vermirəm. red)

Deyirəm:

- Xudahafiz!

Cavab verir:

- Do svidaniya! (Görüşərik. red)

Amma dostumun bir şeydən xəbəri yoxdur: xəbəri yoxdur ki, mən də rusca bir az danışa bilirəm!..

Axırı bir gün dostumdan soruşdum:

- Mən ölüm, mənə sözün doğrusunu de görüm, sən ki, otuz səkkiz il müsəlman içində tərbiyə tapıbsan, xəta olmadı ki, bir az rusca oxudun? Nə səbəbə sən mənle heç müsəlmanca danışmaq istəmirsən?

Yoldaşım mənə rus dilində belə cavab verdi:

- Sluşay, kak-to stıdno koqda obrazovannıy çelovek po tatarski qovorit!.. (yeni obrazovannının müsəlmanca danışmağı eyibdir!).

- Çox sağ ol, rəfiqim, mən bunu bilmirdim!..

Deyirlər ki, həmin mənim rəfiqim rus şkolunda oxuyan vaxt bir gün anasına deyib:

- Ana! Pajaluysta, mənə bir şey svarit elə! (yeni bişir!).

Anası cavab verib:

- Bala, nə dedin?

Rəfiqim cavab verib:

- Ox, ox! Siz heç bir zad qanmırsınız! Mən deyirəm: bir zad bişir.

- Bala, nə bişirim?

- Çort yeqo znayet!.. Yadımdan çıxıb... Yumru olur, əti döyüb salırlar çölməyə, ya qazana... Bir cür adı var...

- Bala, küftə deyirsən?

- Hə...hə... qofta, qofta!

"Molla Nəsrəddin", 14 aprel, 1906, №2

Mətanət Məmmədova